

**PAU SICHAU, BISBE DE BARCELONA
A L'ÈPOCA FERRANDINA (1808-1831).
L'ESGLÉSIA DE BARCELONA EN LA CRISI
DE L'ANTIC RÈGIM (1789-1833) ¹**

per *Joan Bada i Elias*

El subtítol és indicatiu del que es pretén investigar en aquesta tesi doctoral. Es tracta, bàsicament, de fer un estudi sobre el període que va des de la Revolució Francesa fins a la desamortització de Mendizábal, des de la perspectiva de la diòcesi de Barcelona, tot i no oblidant el context català i fins i tot espanyol. Com a pal de paller serveixen les figures de tres bisbes, que van succeir-se en la seu

1. Aquesta tesi dirigida pel doctor José-Manuel Cuenca Toribio, fou defensada a la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona el 10 de gener de 1984. El tribunal, format pels doctors Miquel Batllori, Pere Molas —que actuà de ponent—, Emili Giralt, Manuel Riu i José-Manuel Cuenca, la qualificà amb la nota d'excel·lent «cum laude».

Els fons documentals sobre els quals s'ha treballat procedeixen dels següents arxius:

a) *Eclesiàstics*: Arxiu secret Vaticà, Arxiu episcopal de Barcelona, Arxiu capitular de Barcelona, Arxiu episcopal de Mallorca, Arxiu capitular de Mallorca, Arxiu parroquial de Santa Maria de La Geltrú, Arxiu provincial dels caputxins de Catalunya, Arxiu provincial dels franciscans de Catalunya, Archivum Romanum Societatis Jesu, Archivum Generale Clericorum regularium, Arxiu general dels Mínims, Arxiu general dels Agustinians, arxius generals d'ordes i congregacions existents en aquell moment a la diòcesi de Barcelona.

b) *Civils*: Archivo histórico nacional de Madrid, Arxiu històric municipal de Barcelona, Arxiu Torres Amat, Arxiu del ministeri d'afers exteriors, Archive Affaires Etrangères de Paris, Arxiu històric de protocols d'Osca, Arxiu de la Corona d'Aragó. Altres fons han estat la Col·lecció Bonsoms de la Biblioteca de Catalunya, el de manuscrits de la Biblioteca Universitària i de la Biblioteca del Seminari de Barcelona, i el de periòdics de l'Hemeroteca Municipal.

barcelonina durant aquest període: Eustaquio de Azara (1794-1797), germà del diplomàtic Nicolás i del geògraf Félix, oncles tots ells de Pau Sichar, que va ser escollit per ell com auxiliar de la seu barcelonina (1797), després d'haver experimentat la seva vàlua com a vicari general a Astorga i Eivissa; Pedro Díaz de Valdés (1798-1807), corresponsal de Jovellanos i de Campomanes, que va donar-li suport a Madrid i aconseguí per a ell la mitra barcelonina; Pau Sichar (1808-1831), que per la llarga durada del seu pontificat, el més llarg dels temps recents, omple de ple aquest període, i ofereix per tant, la possibilitat de partir de la seva biografia per a sistematitzar l'època i el treball.

La tesi, d'acord amb això, es presenta estructurada en cinc parts. La primera, intitolada *el bisbe Sichar*, està dedicada a la presentació de la biografia d'aquest prelat, fill d'Estada, i vinculat a Barcelona des del pontificat del seu oncle, Eustaquio de Azara. La seva acció com a vicari general d'Astorga i d'Eivissa no ha deixat pràcticament rastre documental, i per això el primer apartat està dedicat exclusivament a la seva vida prèvia a la estada a Barcelona. El segon capítol, evidentment el més extens, estudia la seva acció episcopal, seguint pas a pas les circumstàncies polítiques que l'envoltaren. Controvertit com a bisbe auxiliar per Díaz de Valdés, que no el volgué allegant que no li era necessari i que les rendes de la mitra no permetien mantenir-lo, l'inici del seu pontificat coincidí amb l'ocupació francesa de Barcelona, veient-se obligat a prendre possessió a Vilafranca del Penedès i esdevenint bisbe itinerant fins a 1814. Els llocs de la seva residència van ser sobretot el deganat del Penedès, aprofitant per a fer-hi Visita Pastoral, i s'installa després a Vilanova i la Geltrú, des d'on en cas de necessitat, com així succeí, podia ser evacuat cap a les Balears. Evacuació que va ser necessària dues vegades —gener de 1809 i març de 1810—, sofrint en la segona l'assalt de corsaris, que feren perdre, segons testimoni, que encapçala el primer llibre del seu pontificat a l'Arxiu Episcopal, part de la documentació personal del prelat. L'estada a Mallorca, a on suplí moltes vegades el bisbe del lloc, diputat a les Corts de Cadis, fou possible gràcies a les rendes de les propietats, que el bisbe de Barcelona tenia a Mallorca, des del temps de la reconquesta. Fou allà on Sichar signà la cèlebre pastoral de 1812, conjuntament amb els bisbes de Lleida, Tortosa, Urgell, Terol i Pamplona, protestant contra la legislació de les Corts de Cadis, que per ells era tinguda com una simple còpia de la política de la Revolució Francesa vers

l'Església catòlica; tot de passada es defensava la Inquisició. Precisament la signatura d'aquesta pastoral fou el motiu de l'ordre de retornar a la diòcesi.

El primer regnat de Ferran VII, el trienni 1820-1823 i la restauració de Ferran VII fins a la mort del prelat, estructuren els tres darrers capítols d'aquesta primera part. Dues d'aquestes etapes són força semblants i en ambdues ell mostra un capteniment similar. Enfront de les purificacions dels afrancesats, primer, i dels liberals, després, es mostra més aviat benigne, tot i que pels primers demanés al rei una amnistia amb restriccions per evitar que semblés un premi al delictes. Les missions populars, fins i tot abans de ser manades pel rei, van ser una de les seves preocupacions, convençut com estava que així seria possible retornar la pau a la diòcesi i també aixecar-ne el nivell moral, tot procurant la reconciliació; dur es mostrà únicament amb els mestres, dels quals volia que fossin reexaminats abans de continuar exercint la seva funció. La preocupació cultural és una altra de les seves constants. Agafa tant l'ensenyament primari, que procura potenciar en la línia del que ja havia fet en altre temps el bisbe Climent, com l'ensenyament de la catequesi, que exigí a tots els rectors i capellans amb cura d'ànimes; però també es nota en la seva preocupació per reglamentar la Biblioteca del Seminari, al redós de la qual i dels seus bibliotecaris, els germans Ignasi i Fèlix Torres i Amat, animà la secció catalana, de la qual sortiria el *Diccionario* de Torres Amat. Si en l'etapa de la guerra contra França Schar no havia refusat la seva participació en la Junta Provincial de Defensa i el 22 d'agost de 1812, a Mallorca, havia jurat la Constitució, la reposició d'aquesta en el trienni també fou acceptada, essent un dels primers bisbes a escriure una pastoral defensant-la de les acusacions que se li feien d'anticlericalisme (15 de març) i donant les oportunes disposicions perquè la clerecia la jurés. Però, a poc a poc, fins al moment en què es veié obligat a abandonar la ciutat —abril de 1821—, la seva postura s'anà endurint i sobretot es veié complicat, per la seva dimissió a la seu barcelonina, presentada ja abans, en la tensió entre el govern de Madrid, interessat a situar bisbes addictes en les seus que anaven quedant vacants, i la Santa Seu, que no els acceptava i els negava sistemàticament la institució canònica. Es veié, doncs, obligat a continuar com a bisbe, tot i que residí tota aquesta època al seu poble natal, Estada, a Estadilla, i finalment per manament del govern, a Graus, d'on retornà a Barcelona, el 21 de febrer de 1824, després d'una etapa a Sarrià. Malgrat

que el trienni havia estat per a ell una etapa difícil en un exili més aviat precari, ja he ressaltat com no es mostrà dur a l'hora de les purificacions i tampoc no va prendre part a favor dels agreujats en la guerra, que esclatà a l'abril de 1827 i que per a ell tenia com a promotors els lliberals que volen «fomentar el descontentament entre aquells que més fidelitat van acreditar en altre temps». En aquestes etapes darreres del pontificat de Schar anà prenent importància el canonge Pere Josep Avellà, que fou el seu vicari general i provisor, així com l'home de confiança total.

La segona part de la tesi està dedicada a oferir un estudi, més aviat estàtic, de la diòcesi de Barcelona. Tenia, el 1787, 254.686 habitants repartits entre 201 pobles i atesos per 221 parròquies. Hi havia a més 50 convents i monestirs masculins amb 1.666 religiosos i 22 femenins amb 582 monges. Estava dividida en quatre circumscripcions administratives: Oficialat (85 parròquies i 178.847 habitants), Vallès (56 parròquies i 25.362 habitants), Penedès (56 parròquies i 35.456 habitants) i Piera (24 parròquies i 15.021 habitants); hi havia també dues col·legiades: Sta. Anna de Barcelona i St. Esperit de Terrassa. La clerecia secular de Barcelona el 1805, al bell mig d'aquest període, era de 1.175 eclesiàstics, dels quals 216 eren rectors o assimilats i 957 beneficiats, que representava el 16 % de la clerecia secular de Catalunya. Les cases religioses masculines, que representaven el 23 % de les existents al Principat, pertanyen 5 a ordes monacals, 39 a mendicants, 4 a clergues regulars i 2 a associacions sacerdotals, mentre que les 22 cases femenines —35 % de les del Principat— eren 18 a la ciutat de Barcelona o rodalies, 2 a Mataró i 1 a Vilafranca. El creixement de nous llocs de culte o parròquies —8 vicaris nutuats, 71 capelles i 189 oratoris privats—, la dinàmica de les ordenacions sacerdotals —592 en el període 1795 al 1830— i de les professions religioses masculines —2.677, dels quals 697 eren originaris del propi bisbat i 1.648 de la resta de Catalunya— i femenins —398, de les quals 237 eren originàries del bisbat, 144 de diòcesis catalanes i 17 de fora de Catalunya—, així com l'estudi de la presència d'eclesiàstics francesos a Barcelona, principalment des de les darreries de l'any 1791 fins a l'aliança amb França, 22 juliol 1796, són motiu també d'estudi en aquesta segona part, així com els organismes de preparació de la clerecia i una anàlisi de la seva vida moral.

Evidentment el comportament del bisbe no esgota ni és l'únic punt de referència per a determinar el comportament de la clerecia

davant els diversos fets polítics, i menys quan aquests, com en l'etapa que estudiem, són molts i diversos. Per això, tot i el perill que comporta de fer algunes repeticions, m'ha semblat que no podia prescindir de dedicar tota una part del treball a l'estudi d'aquest comportament; hi està, doncs, dedicada la tercera part, dividida en cinc capítols: la guerra gran i la guerra contra Anglaterra (1793-1808), l'ocupació francesa (1808-1814), el sexenni (1814-1820), el trienni liberal (1820-1823) i la dècada ominosa (1823-1833), completant-ho amb un apèndix sobre les Corts de Cadis i Barcelona, ja que de fet aquelles van tenir poca importància immediata sobre Barcelona, que tingué gran part del seu territori diocesà ocupat per les tropes franceses. De bell antuvi podem dir que la guerra gran i la guerra contra Napoleó fou viscuda amb una forta dimensió religiosa, que s'acreixia per les profanacions de llocs sagrats i la política antieclesiàstica de Josep I i dels generals ocupants de Barcelona. Aquesta vingué inicialment urgida per les necessitats econòmiques de l'exèrcit d'ocupació, que obligà a l'estament clerical a contribuir fortament a aquestes despeses, fins i tot amb la venda de la plata de les esglésies. En segon lloc per la política vers els religiosos, animada per la voluntat d'exclaustració i desamortització dels béns conventuals, i en durida per la certesa de les autoritats d'ocupació, que els religiosos eren membres actius de l'oposició, fins i tot armada, i els seus animadors. En general fou aquest el comportament majoritari, i tan sols foren 7 els eclesiàstics inculpats posteriorment d'afrancesats; d'entre ells el més notori fou Francesc de Sans i Sala, vicari general durant tot el període, el qual no sols fou exculpat sinó felicitat per una carta del rei. Més complex fou el comportament durant el trienni, la política del qual tendent vers la supressió dels ordes religiosos, al mateix temps que l'anticlericalisme naixent, contribuïren sens dubte a fer que el comportament inicial, recelós però no del tot contrari, anés esdevenint oposat tot i que quasi cap dels membres d'ambdues clerecies barcelonines no prengueren part en les bandes reialistes armades, organitzades en aquest moment. Més encara, alguns religiosos ocuparen càrrecs en el camp cultural oferts pel règim liberal, i amb el consentiment del propi Avellà. A les darreries i, principalment, durant el setge de la ciutat per les tropes franceses del general Moncey, la situació es féu més tensa i alguns rectors fugiren del seu lloc ministerial. Al voltant de 251 foren els religiosos secularitzats a la diòcesi i 15 les cases que restaven obertes al final del trienni. En els expedients substanciats per la Junta de Purificació

de Barcelona intervingueren com informants 57 eclesiàstics (31,60%), dels quals únicament 13 es mostraren reialistes en les seves testimoniacions. El retorn a les cases conventuals provocà més d'un conflicte i una forta picabaralla entre els superiors religiosos i el vicari general, darrera de la qual cal veure hi més una típica qüestió d'enfrontament clerecia regular - clerecia secular que no pas una raó de fons. Finalment, dels 35 eclesiàstics catalans enviats a les Batuecas o al convent de les Palmes, en acabar la guerra dels agreujats, només un pertanyia a comunitats barcelonines. Al marge d'aquests fets polítics, un altre ocupa un lloc important en aquest període, la pesta de l'any 1821: 168 eclesiàstics dels 688 que hi havia a la ciutat van morir assistint malalts; d'ells 35 eren seculars i 133 regulars... Els intents d'alguns predicadors que vinculaven la pesta a la política governamental, foren desautoritzats pel governador eclesiàstic, Tirs Moles.

La quarta part està dedicada a refer, a partir de l'anàlisi acurada de les fonts, inèdites o impreses, la vida religiosa del poble cristià. La part menys diferenciada és evidentment la que fa referència a la vida litúrgica, uniforme i unificada a partir del Concili de Trento, per això es fa esment únicament d'algunes peculiaritats com poden ser l'edat de la primera comunió, la praxi de la confirmació, els pecats reservats, la recepció de sagraments... Més ric és en canvi el capítol dedicat a la pietat popular, sobretot tenint en compte que a la ciutat, a part dels tercers ordes mendicants hi trobem 37 pies unions, 12 confraries, 13 congregacions, 10 germandats, 15 montepios i encara 10 altres associacions difícils de catalogar; sumem-hi encara els 88 sants que tenien festa solemne —ofici i sermó— i els 82 gremis que festejaven el seu patró. Eixamplant la investigació a tot el bisbat hi trobem que només de 31 parròquies, sobre 221, no consta explícitament que no tinguin erigida la confraria del Roser, i que n'hi ha 8 més dedicades a misteris de la vida del Senyor, 14 a la Mare de Déu i 54 a sants diversos. D'altra banda trobem 62 advocacions marianes diverses. L'educació de la fe del poble cristià passa per la catequesi, la predicació i la lectura de llibres piadosos. Gràcies a les Visites Pastorals i als fons dels ordes més dedicats a la predicació, caputxins i franciscans després de l'expulsió dels jesuïtes, així com als catàlegs ja publicats de llibres o als anuncis en els periòdics ha estat possible fer aportacions ben noves en aquests tres aspectes, als quals es dedica un capítol sencer, que d'altra banda, serveix de preparació per al darrer capítol d'aquesta quarta part, dedicat a l'estudi

del comportament dels fidels. Aquest és vist en quatre dimensions: els aspectes morals, on es nota ja un cert canvi; la intervenció institucional dels laics en l'Església, bàsicament en l'ofici d'obriers, que venia ja del temps anterior; l'aparició de l'anticlericalisme modern, del qual s'intenta esbrinar-ne les causes i els canals difusors com són les societats —secretetes i patriòtiques—, els periòdics i el teatre, per concloure en les conseqüències; la qüestió social, que hom intueix, tot i que és un dels aspectes que queda encara lluny de la problemàtica pastoral del moment.

La cinquena part analitza les institucions eclesiàstiques que tenen personalitat pròpia. He volgut obviar la dificultat que sempre presenta fer-ne la història fragmentada, però m'ha semblat que era molt millor que no pas deixar-les de banda. D'elles sobresurt en importància, per la conjuntura històrica, la Inquisició, que en aquest període arriba a la seva fàctica supressió definitiva, després de les temporals de les Corts de Cadis i Josep Bonaparte, coincidents, i del trienni liberal; moltes vegades s'havia escrit que la documentació del tribunal barceloní en aquesta darrera etapa s'havia cremat en assaltar el palau inquisitorial i que la resta s'havia perdut. Se n'ha pogut refer una bona part, i el material recollit queda donat en un dels apèndixs documentals. El Capítol catedralici i el Seminari són les altres dues institucions estudiades, mentre que un breu apèndix recull la presència eclesiàstica en les institucions culturals i benèfiques de la ciutat, que és força notable.

Mentre l'apèndix II recull 73 documents, llevat de dos tots els altres inèdits, dels quals s'ha fet menció al llarg del treball —aquest ha estat el criteri de selecció en la munió de documents inèdits—, l'apèndix I recull 7 onomasticones: d'eclesiàstics francesos a Barcelona (1793), de dirigents i catedràtics del Seminari (1795-1830), d'empleats de la Inquisició, de religiosos secularitzats durant el trienni, dels canonges de Barcelona (1790-1831), de religiosos francesos en convents del bisbat de Barcelona (1793), de processats per la Inquisició de Barcelona; i les llistes de parròquies del bisbat, no sempre coincidents amb els pobles, i de llibres prohibits al tribunal inquisitorial de Barcelona.

Conclusions

Aquestes són les conclusions més notables en acabar el desenvolupament de tot el treball:

1. Pau Sihar correspon al corrent episcopalista juridicista i reformista, amb un cert conciliarisme, d'aquí la seva oposició a qualsevol tipus d'exempció eclesiàstica, la seva petició de concili nacional i la seva voluntat de reforma.

2. Aquest episcopalisme és compatible en ell amb la devoció al papa, al qual qualifica de vicari de Jesucrist, sense cap reticència, i mestre universal, si bé la nota d'infallibilitat l'atribueix a l'Església i no al papa.

3. En relació amb el poder civil, la seva tesi és la necessitat d'harmonia entre ambdues potestats, però amb independència; tot i que l'Església pot demanar al poder civil la seva acció de suport, com a braç secular, al mateix temps que li ofereix el suport religiós.

4. Sihar no és un liberal ni un constitucionalista d'avantguarda, però sí un home capaç de dialogar, si la política religiosa, tant de Cadis com la del trienni, hagués anat per altres camins; la marxa concreta d'aquesta política, intervencionista i regalista, convertiren la reticència en crítica, però mai en oposició oberta.

5. En les purificacions d'afrancesats i liberals es mostrà més aviat inclinat a l'amnistia, ni que sigui amb algunes limitacions; d'altra banda procurà també evitar l'excessiva implicació de la clerecia en la delació i no perseguí tampoc la clerecia.

6. Sihar no té cap intervenció ni directa ni indirecta en la revolta dels agreujats i la seva negativa a sortir a pacificar les zones revoltades del seu bisbat és deguda més a l'edat, 80 anys, que a motivacions político-religioses.

7. El bisbe Sihar pertany encara als homes de la Il·lustració, preocupat per l'educació primària, per l'evitació d'elements estranys en la pietat popular, per la dotació i formació de la Biblioteca del Seminari, i especialment de la secció dedicada als autors catalans.

8. Les tensions en el camp social quedaren lluny de la seva preocupació pastoral, en la qual la seva única i constatable és el fet de procurar que fossin compatibles educació religiosa —catequesi i predicació— amb els horaris de treball.

9. Quantitativament la clerecia secular barcelonina en aquesta etapa no és nombrosa; en el quinquenni 1795-1799 la mitjana anual d'ordenacions sacerdotals fou de 28,8, que baixà a 8,2 en el quin-

quenni 1815-1819, superada en el quinquenni 1820-1824, que augmenta fins a 13,8, per tornar a baixar en el següent a 11 ordenats anuals.

10. La mitjana anual global de professions religioses masculines és de 76 i de 11,37 per les femenines, i que dividides per ordes i congregacions dóna una mitjana de 3,62 per cada una de les institucions masculines i 0,66 per les femenines.

11. El provat funcionament de les institucions docents, entre elles el Seminari, i de formació permanent per a la clerecia, secular i regular, és una dada per valorar de manera diferent a com de vegades lleugerament s'ha fet la preparació intel·lectual de la clerecia, prou representada també en les Reials Acadèmies barcelonines.

12. Acostumat a ser dirigent popular en les dues guerres contra França, es mostrà belligerant durant el trienni, sobretot quan cregué intuir en el seu comportament les bases doctrinals i les actituds contra les quals havia batallat abans. Amb tot, la clerecia barcelonina, a diferència d'altres diòcesis catalanes, no fou belligerant.

13. Els processos secularitzadors del trienni foren moltes vegades fruit de les pressions ambientals i de la precària situació de vida, que no pas per un baix nivell religiós i vocacional del món regular barceloní.

14. Cal destacar la incapacitat per assumir el canvi social del moment i la tendència conservadora; d'altra banda les picabaralles entre ambdues clerecies i d'aquestes amb el Capítol tampoc no manifesten una clara preocupació pastoral.

15. La pietat del poble és clara, però també ho és la presència d'elements de canvi, que desbordaran aquella en el moment en què falli l'esquema socio-polític de l'Antic Règim que li donava suport. L'anticlericalisme, amb el suport dels periòdics i del teatre, es manifesta amb força i cruesa.

16. En el camp moral apareix molt més clarament aquest aspecte de canvi i les respostes que es donen són les de sempre sense capacitat de reacció ràpida, com ho demanava la celeritat, que anava assumint la vida moderna barcelonina.

17. La Inquisició barcelonina és encara viva tot i que lentament camina cap a la seva supressió, ja que fins i tot li mancarà el suport del papa Lleó XII; amb tot el seu comportament a l'hora de castigar queda a les antípodes de la Inquisició dels segles XV a XVII.